

Sälg

- en nyckelart

Foto: Leif Öster, Sveaskogs bildbank



◀ De eftertraktade sälgblommorna som bjuder på vårens första fest.

I Sverige finns det många olika sorters vide, allt från små ris som växer på kalfjället till stora träd i skogslandskapet. De flesta har nog lekt med videts blomknoppar som barn och sjungit om dem i barnvisan ”Sov du lilla videung”. Sälgen är det enda videt som är riktigt trädformigt och förekommer i hela Sverige. Trädet i sig är värdefullt för många olika arter, både som föda och levnadsplats. Genom historien har sälgen också betytt mycket för människan.

I Sverige finns det 36 olika videarter, alltifrån små centimeterhöga ris på fjället till högvuxna träd i skogen. Många arter kallas för vide eller pil, men några har mer specifika namn som jolster och sälg. Sälgen finns i hela landet förutom på kalfjället och växer i skogar och skogsbryn, men förekommer också i odlingslandskapet.

Barken är grå och skrovlig och bladen är stora, ovala och mörkgröna. Arten blir oftast trädformig och kan bli upp till 15 meter hög, men blir ofta mångstammig och ibland även buskformad. Sälgen skjuter stubbskott, vilket betyder att om man sågar ner en sälg så kommer nya sälgvistisar skjutas från stubben.

Sälgen är en så kallad tvåbyggare, vilket betyder att hon- och hanblommor sitter på separata buskar. Hanträden har starkt lysande gula ståndare och honträden gulgröna pistiller. Sälgen har en bra överlevnadsstrategi, den kan skjuta skott även om den till synes varit död i flera år. Detta heter att den bryter vegetativ vila, alltså den vaknar till liv efter en störning såsom

brand eller avverkning. Med stigande ålder kan sälgen se mer död än levande ut, stammen spricker upp och endast några få kvistar med gröna blad sticker ut från kronan.

Sälgblommor - årets bästa frukost

Sälgen är ett mycket viktigt trädslag när man ser till biologisk mångfald. När våren börjar komma kan man se videkissarna på sälgvistarna. De kan liknas vid ett växthus då de släpper in solljuset till blomman men de vita håren skyddar blomman från kylan. När värmen har kommit igång lite mer i början på maj så blommar videkissarna ut och man kan då se dess lysande gula blommor. Detta sker innan lövsprickningen och på grund av att sälgen blommar så tidigt är det viktigt för många andra arter. Ett exempel är när humledrottningen vaknar tidigt på våren och behöver äta. Våren har inte kommit igång och det finns nästan ingenting att äta, förutom sälgen som redan kommit igång med blomningen och erbjuder pollen och nektar

åt drottningen. Sälgarna och övriga viden är en viktig art för att vi människor ska få frukt och bär på hösten då de många insekter som pollinerar våra fruktträd och bärbuskar äter sälgnektar under tidig vår. Andra arter som livnar sig på sälgen på vårkanten blir senare föda för de första flyttfågarna som anländer efter vintern.

Nyckelarten sälg

En nyckelart är en art som många andra arter är beroende av. Det är inte bara de pollinerande insekterna som har nytta av sälgen utan det är många arter som bor i, lever på eller hittar sin föda på sälgar i både skogs- och jordbrukslandskapet. Andra insektsarter lägger sina ägg innanför barken på sälgen som sedan blir föda för hackspetten. Nästan 200 fjärilsarter lever på sälgen i larvstadiet, 75 skalbaggsarter äter sälgblad, blommor och knoppar.

Älgar betar gärna på sälgen, de äter både av barken, grenar och löv. På vintern när snö har tyngt ner grenar äter gärna harar sälgarnas skott. Många trädsvampar och lavar lever också på sälg. Två exempel som kommer beskrivas närmre här är dofttickan och lunglaven.

Doftticka – parfym från skogen

Dofttickan är en vit vedsvamp som växer på levande sälgar i äldre skog. Svampen är en vednedbrytare, men man misstänker även att den fungerar som en parasit på värdrädet. Den sprider en doft av anis kring sig som kan kännas på långt håll om förhållandena är de rätta.

I Västerbotten kallas doftticka på vissa håll för ”goluktktjuka”, vilket betyder ungefär godluktsvampen.



Foto: Sten-Olof Pettersson. Sveaskogs bildbank

▲ Doftticka och lunglav på sälg.

Dofttickan förekommer i norra Sverige och är en av fem fridlysta svampar i Sverige, vilket betyder att man inte får plocka den. Förr användes dofttickan som deodorant och parfym, unga män förvarade enligt Linné en bit doftticka i en pung under magen för att lukta gott inför det motsatta könet. Man la även in bitar av tickan i linneskåp så att kläder och sänglinne skulle dofta gott. Doftticka användes även för att smaksätta ostar, mesost och risgrynspannkaka förr i tiden.

Lunglav – en signalart

En annan art som förekommer på sälg är lunglaven. Den kan också hittas på andra trädslag, men sälg är vanligast. När klimatet kring lunglaven är fuktigt får den en vacker grön färg, men är det torrare blir den grå-brun.

Laven tillhör gruppen bladlavar och själva bälsens struktur liknar en lunga. Förr trodde man att lunglaven kunde bota flera olika lungsjukdomar, liksom kidneybönors läkande kraft på levern. Arten är ovanlig i Sverige och kallas för en signalart, vilket betyder att skogar där lunglaven finns ofta hyser även andra naturvärden.

Lunglaven och dofttickan är upptagna på Sveriges rödlista, vilket betyder att arten har minskat och särskilda åtgärder behövs för att arterna ska kunna överleva på sikt. I skogsbruket innebär detta exempelvis att man sparar grupper kring lunglavsbärande träd för att bibehålla ett fuktigt klimat.

Användningsområden för sälgen och dess ved

Genom historien har man använt sälgen till många olika ändamål. I barken finns garvämmen som använts för att garva läder. Inom den traditionella sameslöjden används sälgbark fortfarande. Sälgveden kallas ibland för tjuvjägarved eftersom den ger väldigt lite ved.

Tillsammans med andra videsorter har sälg använts som foder till kreatur, framförallt i norra Sverige. Man tog grenar och kvistar som torkades och sparades till vinterfoder. Sälg heter *Salix caprea* och *caprea* betyder get.

Det finns även medicinska användningsområden då barken innehåller salicylater, samma ämne som många värkmediciner innehåller. Salicylater är även bakteriedödande och inom folkmedicinen gjorde man avkok på barken som sedan användes till sårtvätt samt mot frossa, feber och utslag. Veden är mjuk och lätt med rödbrun kärna och har historiskt använts till diverse husgeråd, såsom svepaskar för smör.